

Uloga obiteljske socijalizacije i samopoštovanja u odnosu korištenja internetskih društvenih mreža i zadovoljstva tjelesnim izgledom kod adolescentica

Ciprić, Ana; Landripet, Ivan

Source / Izvornik: **Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije, 2017, 23, 101 - 125**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.22572/mi.23.1.5>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:629709>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Uloga obiteljske socijalizacije i samopoštovanja u odnosu korištenja internetskih društvenih mreža i zadovoljstva tjelesnim izgledom kod adolescentica

Ana Ciprić*
Ivan Landripet**

SAŽETAK

Istraživanja konzistentno upućuju na povezanost izloženosti medijskim sadržajima i nezadovoljstva vlastitim tjelesnim izgledom, osobito među mlađom ženskom populacijom, uz što se vežu dalekosežne psihosocijalne posljedice. Prema sociokulturnom modelu i teoriji objektivizacije, društveno uvjetovane norme poželjnog tjelesnog izgleda podržavaju objektivizirajući pogled na vlastito tijelo, a reproduciraju se i internaliziraju upotrebom medija. Recentnija poimanja medijskih utjecaja proširuju se na internetske društvene mreže, koje postaju sve važniji izvor medijskih sadržaja, ali i komunikacijsko sredstvo samopromocije te primanja povratnih informacija o vlastitom izgledu i aktivnostima. U nastojanju da se primjena sociokulturnog modela proširi na internetske društvene mreže te detektira moguće protektivne faktore, u ovom su istraživanju testirani dosad tek djelomično provjeravani modeli odnosa među nekima od temeljnih dimenzija razvoja (ne)zadovoljstva vlastitim tjelesnim izgledom (internalizacija ideala tjelesnog izgleda, samonadzor, obiteljska socijalizacija, samopoštovanje i utjecaj društvenih mreža). Podaci su prikupljeni internetskim anketnim istraživanjem

* Ana Ciprić, prvostupnica antropologije i sociologije; studentica diplomskog studija antropologije i sociologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska, E-mail: anacipric.hr@gmail.com

** Dr. sc. Ivan Landripet, doc., Odsjek za sociologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska, Tel: 00385 1 4092 042, Fax: 00385 1 4092 007, E-mail: ilandrip@ffzg.hr

na uzorku od 1.301 učenice drugih razreda srednjih škola u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Rezultati podupiru postavke sociokulturnog modela u kontekstu korištenja internetskih društvenih mreža. Upotreba društvenih mreža pokazala se povezanom s nezadovoljstvom tjelesnim izgledom posredstvom internalizacije ideala tjelesnog izgleda. Pokazalo se i da je odnos internalizacije i zadovoljstva tjelesnim izgledom djelomično posredovan samonadzorom, što je u skladu s pretpostavkama teorije objektivizacije. Nije potvrđen moderatorski utjecaj samopoštovanja na odnos između internalizacije ideala izgleda i zadovoljstva vlastitim izgledom, ali se samopoštovanje pokazalo izravnim prediktorom zadovoljstva izgledom. Utvrđeno je i da neki aspekti obiteljske socijalizacije djeluju na samopoštovanje, što upućuje na mogući mehanizam protektivnog učinka tog oblika socijalizacije te mogućnost prevencije štetnih ishoda medijske idealizacije tjelesnog izgleda i naglašavanja njegove važnosti djelovanjem na izgradnju samopoštovanja adolescentica. Preventivno djelovanje usmjereno na izgradnju samopoštovanja mladih ljudi ostvarivo je i kroz obrazovni sustav.

Ključne riječi: zadovoljstvo tjelesnim izgledom, internetske društvene mreže, sociokulturni model, internalizacija ideala tjelesnog izgleda, samoobjektivizacija, samopoštovanje, obiteljska socijalizacija

Uvod

Formiranje identiteta i težnja za uklapanjem u društveni kontekst odrastanja razvojna su obilježja adolescencije.¹ U tom životnom razdoblju posebno su izražene tjelesne promjene, uslijed čega je tjelesno samopoimanje jedna od značajnijih psiholoških komponenti razvoja pojma o sebi (Lacković-Grgin, 1994). Slika tijela višedimenzionalni je koncept koji označuje evaluaciju vlastitog izgleda te odražava „stavove, percepciju, misli i osjećaje osobe vezane uz vlastito tijelo, kako uz cjelokupan izgled, tako i uz specifična područja i dijelove tijela“ (Erceg Jugović, 2015: 466). Percepcija vlastitog tijela inherentno je subjektivan doživljaj, koji ne mora odražavati objektivan izgled tijela (Ambrosi-Randić, 2004). U procesu razvoja slike o vlastitom tijelu mlade se osobe oslanjaju na sociokulturne standarde poželjnog izgleda koje u formativnom smislu najснаžnije posreduju obitelj, vršnjaci i medijski sadržaji (Keery et al., 2004; Dohnt & Tiggemann, 2006; Erceg Jugović, 2015). Nezadovoljstvo tjelesnim izgledom, u čijoj je osnovi diskrepancija između idealne slike tijela i percepcije vlastitog izgleda, bilježi se sve češće i u sve ranijoj dobi (kod djevojčica se javlja već nakon pete godine) te je učestalije među ženskim nego muškim populacijama, toliko da se neki istraživači na njega referiraju kao na “normativno nezadovoljstvo” izgledom u ženskoj populaciji (Rodin et al., 1985; Lumb, 2006; Erceg Jugović, 2015; Erceg Jugović & Kuterovac

Jagodić, 2016). Za posljedicu često ima emocionalni i psihološki stres te ponašanja koja mogu znatno narušiti zdravlje i kvalitetu života (Durkin & Paxton, 2002).

Norme referentnih skupina kao što su obitelj i vršnjaci važna su osnova za samovrednovanje i formiranje stavova, vrijednosti i ciljeva vezanih uz tjelesni izgled (McCabe & Ricciardelli, 2001; Rheanna et al., 2007; Erceg Jugović, 2015). Uz analize utjecaja tih mikrorazinskih interakcija, koje se često temelje na pretpostavkama Festingerove teorije društvene usporedbe (Ambrosi-Randić, 2004), sve se veća pažnja posvećuje izučavanju makrorazinskih posrednika sociokulturnih normi tjelesnog izgleda, osobito onih medijskih (Spurr et al., 2013; Erceg Jugović & Kuterovac Jagodić, 2016). Brojna istraživanja upućuju na to da je veća izloženost medijskim sadržajima povezana s izraženijim simptomima internalizacije medijskih ideala, razvojem nezadovoljstva vlastitim izgledom uslijed nesrazmjera između građe muškaraca i žena opće populacije i onih koje se u medijima prikazuju kao standardi ljepote te s nižim samopoštovanjem (Tiggeman & Pickering, 1996; McCabe & Ricciardelli, 2001; Rheanna et al., 2007). Adolescenti u odnosu na odraslu populaciju osjećaju posebno snažan medijski pritisak za postizanjem „idealnog“ tjelesnog izgleda, pri čemu se samobjektiviziranje i negativni osjećaji vezani uz vlastito tijelo mogu potaknuti već i kratkotrajnim izlaganjem medijski posredovanim idealima (Harper & Tiggemann, 2008).

Teorijski modeli tumačenja medijskih utjecaja na razvoj nezadovoljstva izgledom

Više je empirijski provjerenih konceptualnih pristupa tumačenju razvoja nezadovoljstva izgledom vlastitog tijela kroz formativne utjecaje medijskih sadržaja. Ističemo model medijske prakse (Steele & Brown, 1995), kojim se nastoji razumjeti zašto adolescenti biraju određene sadržaje i kako ih doživljavaju. Utjecaj konzumiranih sadržaja na stavove, vjerovanja i ponašanje u sklopu tog modela ne konceptualizira se kao izravan, već ovisan o načinu njihove interpretacije, koja se zbiva u stalnoj interakciji poruka odabranih sadržaja, osobina i postojećih iskustava konzumenata te okolinskih utjecaja, poglavito obiteljskih i vršnjačkih. Izbor korištenih sadržaja pritom se tumači dobro etabliranim modelom selektivnog izlaganja (npr. Stroud, 2008), prema kojemu postojeći interesi i stavovi diktiraju izlaganje sadržajima koji su s njima u skladu te ih osnažuju, i zanemarivanje, pa i odbijanje, sadržaja koji su sukobljeni s korisnikovim stavovima i interesima. Recentniji teorijski okviri, razvijeni s naglaskom na izučavanje učinaka medijskih sadržaja koji za adolescente mogu biti posebno rizični (npr., nasilni i pornografski), uključuju model silazne spirale (Slater, 2007), 3A model medijske seksualne socijalizacije (Wright, 2011) i model diferencijalne podložnosti medijskim učincima (Valkenburg & Peter, 2013).

U analizama ove problematike najčešće se polazi od sociokulturnog modela tumačenja medijskih utjecaja na razvoj nezadovoljstva izgledom (Garner et al., 1980), koji čini

konceptualnu osnovu i ovog istraživanja. Taj model postulira postojanje društveno uvjetovanih normi poželjnog tjelesnog izgleda muškarca i žena te reprodukciju tih ideala ljepote putem masovnih medija. Medijski posredovani ideali tjelesnog izgleda usvajaju se kao vlastiti procesom internalizacije te potom postaju temelj vrednovanja svojeg i tuđeg izgleda. Taj proces detaljnije razrađuje teorija objektivizacije (Fredrickson & Roberts, 1997), operacionalizirajući na određen način sociokulturni model. Prema toj teoriji, kulturna praksa objektivizacije može se opisati kao kulturno uvjetovano prioritiziranje izvanjskog tjelesnog izgleda, što zapadne kulture afirmiraju kroz rodno specifičnu socijalizaciju i češće definiranje žena i djevojčica u terminima tijela od muškaraca i dječaka (Aubrey, 2006; Calogero et al., 2011; McKay, 2013). Autori teorije objektivizacije polaze od pretpostavke da ženska tijela postaju objektivizirana već tijekom puberteta, kada naglašeno počinju biti predmetom tuđe procjene (Fredrickson & Roberts, 1997). Objektivizacija na individualnoj razini dovodi do samoobjektivizacije, procjenjivanja vlastite vrijednosti u terminima karakteristika izvanjskog tjelesnog izgleda i njegove usklađenosti s društvenim standardima, koja postupno prelazi u samonadzor, primarnu kognitivnu i bihevioralnu manifestaciju samoobjektivizacije (Lindberg et al., 2007).

Samonadzor obilježava učestalo razmišljanje o vlastitom izgledu te provjeravanje i procjenjivanjem svojeg izgleda na temelju toga kako osoba misli da je drugi vide, s ciljem usklađivanja tjelesnog izgleda s društvenim očekivanjima. To za posljedicu može imati stres, sram, anksioznost, pa čak i gađenje prema vlastitom tijelu (Choma et al., 2010), a samonadzor se pokazao i negativno povezanim s određenim kognitivnim i tjelesnim izvedbama (Zurbriggen et al., 2010). Suvremene zapadne kulture tijelo shvaćaju i kao beskonačno promjenjivo, a njegov izgled i oblik ovisnim o individualnim naporima, što može rezultirati ekstremnim i po zdravlje opasnim postupcima poput radikalnih dijeta, režima vježbanja i modifikacijskih zahvata (Choma et al., 2007; Calado et al., 2010).

Internetske društvene mreže kao novi izvor (medijskih) utjecaja na zadovoljstvo izgledom

U novijim analizama ove problematike snažno se zagovara proširivanje poimanja medijskog utjecaja s konvencionalnih medija (tiskani i televizijski te „jednosmjerni“ internetski medijski sadržaji) na društvene medije, odnosno internetske društvene mreže kao što su *Facebook*, *Instagram* i *Twitter* (Cohen & Blaszczynski, 2015; De Vries et al., 2016). Društvene mreže za mlađe su generacije postale čak i važniji izvor informacija i medijskih sadržaja u odnosu na konvencionalne medije (Bair et al., 2012), a važno je što te informacije uglavnom posreduju članovi korisnikovih referentnih skupina (prijatelji i poznanici). Virtualne društvene mreže omogućuje

samoprezentiranje kroz probrane informacije i upravljanje dojmovima koji se nastoje ostaviti na druge. Jedan je od glavnih motiva korištenja društvenih mreža upravo zadovoljenje potrebe za samoprezentacijom i potvrđivanjem (Nadkarni & Hofmann, 2012), a temeljno je obilježje komunikacije tim kanalima interaktivnost. Korisnici dijele svoje fotografije, razmišljanja, iskustva i druge sadržaje s ostalim korisnicima, koji ih odobravaju ili ne odobravaju komentarom ili čak jednostavnim klikom na opciju *like*. *Lajkanje* je izravna povratna informacija od okoline i korisniku postaje mjera društvene poželjnosti vlastitog izgleda i ponašanja.

Haferkamp i Krämer (2011) utvrdili su da korisnici manipuliraju vlastitim izgledom na fotografijama koje objavljuju, osobito djevojke, i to u smjeru objektiviziranja tijela i usklađivanja svojeg izgleda s idealima ljepote. Korisnici *Facebooka* bilježe izraženiju opterećenost tjelesnim izgledom od nekorisnika (Tiggemann & Slater, 2013), a veća aktivnost na *Facebooku* pokazala se povezanom s nižim samopoštovanjem (Kalpidou et al., 2011). Cohen i Blaszczynski (2015) demonstrirale su da veći utjecaj na vrednovanje vlastitog izgleda ima uspoređivanje s drugim korisnicima *Facebooka* nego s poznatim medijskim ličnostima, jer postoji raširena predodžba o izraženijoj manipulaciji izgledom u masovnim medijima nego u samoprikazima korisnika na društvenim mrežama. Taj se važan nalaz u kontekstu isticanja relevantnosti izučavanja utjecaja novih komunikacijskih kanala na zadovoljstvo izgledom može protumačiti pretpostavkama teorije društvene usporedbe, prema kojima su naši poznanici i osobe slične nama značajnija referentna skupina pri samoevaluaciji od „dalekih“ medijskih ličnosti (usp. Paxton et al., 1999).

Obiteljska socijalizacija i samopoštovanje kao protektivni faktori u vrednovanju važnosti izgleda

Obiteljska socijalizacija ističe se kao potencijalno temeljni faktor u razvoju slike o vlastitom tijelu (Resnick et al., 1993; Fulkerson et al., 2007), dijelom kroz već naznačeno kanaliziranje sociokulturnih standarda poželjnog izgleda (Keery et al., 2004), a dijelom, neizravnije, kroz izgradnju samopoštovanja (Lebedina Manzoni, 2010). Samopoštovanje je koncept kojim se izražava globalno vrednovanje sebe te predstavlja opću pozitivnu sliku o sebi (Rosenberg et al., 1995). Ono je evaluativni aspekt osobe čija je uloga u strukturi samopoimanja suočavanje s vanjskim podražajima i time protektivni faktor u interakciji s okolinom (Lacković-Grgin, 1994), uključujući razvoj nezadovoljstva vlastitim izgledom (McKay, 2013).

Empirijski je potvrđeno da atmosfera u roditeljskom domu i roditeljski stil čine ključne pretpostavke samopoštovanja u adolescentskoj dobi (Roberts & Bengtson, 1993). Fenomen roditeljskog stila najčešće se proučava kroz dimenzije topline

(briga i podrška) i kontrole (stupanj uključenosti, rigidnosti ili popustljivosti; Keresteš et al., 2012). Roditeljska podrška i toplina pokazale su se prediktivnim faktorima samopoštovanja (Resnick et al., 1993; Brajša-Žganec et al., 2000), a Crespo i suradnici (2010) potvrdili su pozitivnu povezanost obiteljske kohezije sa zadovoljstvom izgledom kod adolescentica. Istraživanjem Ackarda i suradnika (2006) utvrđeno je da djevojčice koje odnos s roditeljima percipiraju negativnije vrednuju mišljenje vršnjaka više od mišljenja roditelja, što ih čini podložnijim učinku društvene usporedbe. Naime, narušena obiteljska komunikacija može posebno nepovoljno djelovati na djevojčice zbog naglasaka u njihovoj socijalizaciji na važnosti ostvarivanja bliskih odnosa i osjetljivosti na međuljudske odnose, što za posljedicu može imati negativne osjećaje prema sebi i prepuštanje društvenoj usporedbi (Taniguchi & Aune, 2013). Djeca od najranije dobi internaliziraju norme i vrijednosti te stvaraju pozitivan ili negativan stav o sebi, a prvi doticaj sa „značajnim drugima“ upravo su roditelji (McKay, 2013). Smanjeno samopoštovanje nastalo u ranoj adolescenciji može tako djevojke učiniti osobito osjetljivima na kulturne poruke koje im obećavaju društveno prihvaćanje kroz „pravilan“ izgled.

Za mlade ljude s niskim samopoštovanjem vjerojatnije je da će manifestirati i poremećaj slike vlastitog tijela (Lacković-Grgin, 1994). Istraživanje Twamleya i Davisa (1999) pokazalo je da vjerovanje u to da vlastito tijelo ima odgovarajuću formu i veličinu, bez obzira na stvaran izgled, predstavlja primarni faktor u sprječavanju razvoja nezadovoljstva izgledom, čemu pridonosi visoka razina samopoštovanja. Adolescenti s visokim samopoštovanjem otporniji su na utjecaje okoline i iskazuju niži stupanj internalizacije sociokulturnih ideala tjelesnog izgleda (Russello, 2009), odnosno nižu sklonost objektiviziranju vlastitog tijela (Impett et al., 2006).

Ciljevi, hipoteze i svrha istraživanja

Temeljne postavke sociokulturnog modela razvoja nezadovoljstva vlastitim izgledom u kontekstu utjecaja medijskih sadržaja pokazale su se plodonosnima u brojnim inozemnim istraživanjima (Tiggeman & Pickering, 1996; McCabe & Ricciardelli, 2001; Rheanna et al., 2007). U sklopu primjene tog modela proširenog pretpostavkama teorije objektivizacije u hrvatskom kontekstu, ciljevi ovog istraživanja bili su premještanje analize s konvencionalnih medijskih izvora na internetske društvene mreže, provjera djeluje li samopoštovanje kao protektivni faktor pri internalizaciji medijskih sadržaja vezanih uz tjelesni izgled (i time pri razvoju nezadovoljstva vlastitim izgledom) te provjera je li obiteljska socijalizacija dodatni protektivni faktor kroz djelovanje na samopoštovanje adolescentica. Uzimajući u obzir ranije navedene konceptualne pretpostavke i nalaze istraživanja vezane uz

genezu nezadovoljstva tjelesnim izgledom, koje se pokazuje osobito problematičnim u kontekstu mlade ženske populacije (Garner et al., 1980; Aubrey, 2006; Calogero et al., 2011), naše hipoteze i kasnije analize usmjerene su samo na adolescentice.

U ovoj smo studiji provjeravali sljedeće hipoteze izvedene na temelju predstavljenih teorijskih i empirijskih spoznaja:

H1: korištenje internetskih društvenih mreža negativno je povezano sa zadovoljstvom tjelesnim izgledom kod adolescentica, a taj je odnos posredovan internalizacijom ideala tjelesnog izgleda;

H2: odnos između internalizacije ideala tjelesnog izgleda i zadovoljstva izgledom kod adolescentica posredovan je samonadzorom (usredotočenošću na vlastiti izgled);

H3: samopoštovanje moderira odnos između internalizacije ideala ljepote i zadovoljstva tjelesnim izgledom kod adolescentica (opća pozitivna slika o sebi djeluje kao zaštitni faktor pri internalizaciji sociokulturnih standarda poželjnog tjelesnog izgleda, što pridonosi pozitivnijoj slici o vlastitom tjelesnom izgledu);

H4: samopoštovanje je kod adolescentica povezano s obiteljskom socijalizacijom (roditeljskim odgojnim stilom i obiteljskom atmosferom).

Modeli izravnih i posredovanih odnosa među temeljnim dimenzijama zadovoljstva izgledom koji proizlaze iz navedenih hipoteza dosad još, prema našim saznanjima, nisu bili testirani u tom obliku. Osim spoznajne svrhe, koja je vezana uz testiranje tih modela, praktična važnost ove studije mogla bi se ogledati u potkrepljivanju potrebe za ciljanim aktivnostima u prevenciji štetnih ishoda medijskog utjecaja djelovanjem na izgradnju samopoštovanja adolescentica. Osim unutar obitelji, takav oblik prevencije moguće je ostvariti kroz obrazovni sustav, koji, uz razvoj kritičke medijske pismenosti, može imati važnu ulogu u izgradnji samopoštovanja mladih ljudi te umanjivanju podložnosti vršnjačkim pritiscima vezanim uz poželjan tjelesni izgled. U prilog tomu svjedoči uspješnost pilot-programa prevencije nezadovoljstva vlastitim izgledom kroz unaprjeđenje samopoštovanja u švedskim osnovnim (Ghaderi et al., 2005) i australskim srednjim školama (O’Dea & Abraham, 2000).

Metodologija

Sudionici i provedba istraživanja

Podaci su prikupljeni u sklopu prvog vala longitudinalne (panel) studije utjecaja seksualnih i seksualiziranih medijskih sadržaja na seksualnu socijalizaciju, reproduktivno zdravlje i emocionalnu dobrobit adolescenata (*Prospective*

Biopsychosocial Study of the Effects of Sexually Explicit Material on Young People's Sexual Socialization and Health), čije provođenje financira Hrvatska zaklada za znanost. Istraživanje je obuhvatilo učenice i učenike drugih razreda srednjih škola u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Od 90 srednjih škola koje djeluju na tom području nisu uključene škole s malim ukupnim brojem polaznika (< 50) te one čiji/e ravnatelji/ce nisu dali/e pristanak za provođenje istraživanja. Ukupno je obuhvaćeno 59 škola s populacijom od 9.821 upisanih učenica i učenika drugih razreda.

Anketiranje se odvijalo tijekom travnja i početkom svibnja 2015. U tom su razdoblju suradnici istraživačkog tima posjetili uključene škole i u svim učionicama u kojima se odvijala nastava za druge razrede podijelili letke s informacijama o istraživanju namijenjene učenicima i njihovim roditeljima. Ukupno je distribuirano 7.396 letaka, koliko je učenika drugih razreda zatečeno na nastavi u školama obuhvaćenim istraživanjem. Pri podjeli letaka suradnici su upoznali učenike sa svrhom i pojedinstima istraživanja. Letci su sadržavali upute o registraciji na internetskoj stranici projekta i jedinstveni registracijski kôd te osnovne informacije o temi i financijeru istraživanja, istraživačkom timu, dobrovoljnosti i anonimnosti sudjelovanja te internetskoj stranici projekta (<http://probiops.ffzg.hr/>) na kojoj su dostupne podrobnije informacije o istraživanju.

Na poziv je odgovorilo 2.655 učenika koji su se registrirali i ispunili internetski upitnik (stopa odaziva od 36%). Pri registraciji su sudionicima ponovljene osnovne informacije o studiji te dobrovoljnosti i anonimnosti sudjelovanja u istraživanju, a od njih se prije pristupanja ispunjavanju upitnika tražio informirani pristanak i potvrda da su letak pokazali svojim roditeljima i time ih informirali o sudjelovanju u istraživanju (s obzirom na dob sudionika, pristanak roditelja za sudjelovanje nije bio potreban; usp. <http://www.ufzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2013/12/Eticki-kodeks-istrazivanja-s-djecom.pdf>).

Kako je riječ o panel uzorku, prilikom registracije se od sudionika tražilo da navedu i adresu svoje elektroničke pošte ili *Facebook* profila kako bi ih se moglo kontaktirati za sudjelovanje u narednim valovima istraživanja. Anonimnost sudionika osigurana je bilježenjem svih identifikatora u zasebnoj bazi podataka, kojoj pristup nemaju istraživači već samo tvrtka zadužena za administriranje sustava internetskog prikupljanja podataka.

Ispunjavanje upitnika trajalo je u prosjeku 17 minuta. Nakon uklanjanja nepotpuno ispunjenih upitnika i upitnika s odgovorima koji su upućivali na neiskrenost ili neozbiljnost, 414 ispitanika isključeno je iz daljnjih analiza. Prosječna dob sudionika iz završnog uzorka iznosila je 16,2 godine (SD = 0,5). Prema udjelu sudionika po tipu škole izgledno je da se struktura uzorka podudara se s populacijom. 95%-tni interval pouzdanosti za proporciju učenika gimnazija iznosio je 32,6%–36,6%, dok je u nacionalnom istraživanju Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu iznosio

33,1%–41,7% (Baranović et al., 2015). S obzirom na postavljene ciljeve ovog rada, analize predstavljene u nastavku temelje se na poduzorku od 1.300 učenica (58% završnog uzorka).

Sve istraživačke procedure odobrilo je Etičko povjerenstvo za znanstveno-istraživački rad Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a pozitivno mišljenje o provedbi istraživanja izdali su Ministarstvo znanosti i obrazovanja te Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske.

Mjerni instrumenti

Pri konstrukciji upitnika korištene su validirane domaće i međunarodne mjere. Nijedan od primijenjenih instrumenata nije bio komercijalan niti je primjena zahtijevala ishođenje dozvole od autora. U prevođenju čestica i mjernih ljestvica s engleskog na hrvatski jezik sudjelovali su članovi projektnog tima. S ciljem jezične i metrijske provjere mjernih instrumenata, dva mjeseca prije početka glavnog dijela istraživanja provedeno je pilot-istraživanje u kojem je sudjelovalo 65 srednjoškolskih učenica i učenika iz Grada Siska.

Za mjerenje globalnog samopoštovanja (opće slike o sebi) korištena je *Kratka skala samopoštovanja (Brief Self-Esteem Scale)*, skraćena verzija *Self-Description Questionnaire* (Marsh & O’Neill, 1984), koja je prethodno primijenjena u Cénat et al., 2014. Četirima česticama (npr., „Općenito, volim sebe takvu kakva sam“, „Imam mnogo vrлина“) priložena je skala procjene od pet stupnjeva („Uopće se ne odnosi na mene“ do „U potpunosti se odnosi na mene“). Skala je bila jednodimenzionalna i zadovoljavajuće pouzdana (Cronbachov $\alpha = 0,84$). Veći rezultat na skali odražava viši stupanj samopoštovanja (raspon varijacija = 4–20; $M = 14,61$; $SD = 3,28$).

Za procjenu usvojenosti društvenog, medijski posredovanog, ideala o poželjnom tjelesnom izgledu korištena je skraćena verzija *Subskale internalizacije Skale sociokulturnih stavova prema izgledu (Sociocultural Attitudes Toward Appearance Scale – Internalization Subscale)*; Thompson et al., 2004). Slaganje s četiri tvrdnje (npr., „Željela bih da moje tijelo izgleda poput tijela filmskih glumaca i modela iz časopisa“, „Uspoređujem svoj izgled s izgledom popularnih osoba“) mjereno je ljestvicom procjene od pet stupnjeva („Uopće se ne slažem“ do „U potpunosti se slažem“). Veći rezultat na skali odražava viši stupanj internalizacije medijskih ideala tjelesnog izgleda (raspon varijacija = 4–20; $M = 12,14$; $SD = 4,15$). Instrument se pokazao jednodimenzionalnim i prihvatljivo pouzdanim (Cronbachov $\alpha = 0,77$).

Skraćena verzija *Subskale izgleda Skale zadovoljstva tjelesnim izgledom za adolescente i odrasle (Body Esteem Scale for Adolescents and Adult – Appearance subscale)*; Mendelson et al., 2001) korištena je za ispitivanje odnosa prema vlastitom izgledu. Četirima česticama (npr., „Izgledam lijepo baš kao što bih željela“, „U

mojem izgledu postoje mnoge stvari koje bih promijenila da mogu“) priložena je petostupanjska skala procjene („Uopće se ne slažem“ do „U potpunosti se slažem“). Veći rezultat na skali odražava veće zadovoljstvo izgledom (raspon varijacija = 4–20; M = 11,67; SD = 3,56). Mjera je bila jednodimenzionalna i zadovoljavajuće pouzdana (Cronbachov $\alpha = 0,85$).

Subskala samonadzora Skale objektiviziranja tijela za adolescente (Objectified Body Consciousness Scale for Adolescents – Body Surveillance subscale; Lindberg et al., 2006) korištena je za mjerenje opterećenosti vlastitim izgledom. Četiri čestice (npr., „Brine me kako izgledam drugim ljudima“, „Tijekom dana razmišljam kako izgledam“) mjerene su skalom procjene od pet stupnjeva („Nikad“ do „Uvijek“). Instrument se pokazao jednodimenzionalnim i prihvatljivo pouzdanim (Cronbachov $\alpha = 0,77$). Veći rezultat na skali odražava viši stupanj opterećenosti izgledom (raspon varijacija = 4–20; M = 12,61; SD = 2,72).

Kao mjere roditeljskog odgojnog stila korištene su subskale *Topline* i *Autonomije* iz *Upitnika roditeljskog ponašanja* (Keresteš et al., 2012) te *Skala roditeljske kontrole* (Štulhofer et al., 2005). Svaka je mjera sadržavala četiri čestice. Dimenzija topline (raspon varijacija = 4–20; M = 15,97; SD = 3,48) odnosi se na roditeljsko pokazivanje ljubavi, prihvaćanje i bliskost (npr., „Moji roditelji mi pokazuju da me vole“, „Roditelji mi poklanjaju puno pažnje“), dimenzija autonomije (raspon varijacija = 4–20; M = 16,83; SD = 2,94) na roditeljsko poštovanje djetetova izbora i uvažavanje njegove neovisnosti (npr., „Roditelji me uvažavaju i poštuju“, „Roditelji me potiču da mislim svojom glavom“), a dimenzija kontrole (raspon varijacija = 4–20; M = 16,69; SD = 3,27) na roditeljski nadzor i poznavanje djetetovih aktivnosti (npr., „Moji roditelji uvijek znaju gdje sam“, „Moji roditelji znaju s kim se družim“). Ljestvice procjene brojale su pet stupnjeva („Nikada ili gotovo nikada“ do „Uvijek ili gotovo uvijek“). Veći rezultat na skalama odražava izraženije mjereno obilježje. Cronbachov α za mjeru topline iznosio je 0,86, autonomije 0,77, a kontrole 0,89. Sva su tri prostora mjerenja bila jednodimenzionalna.

Obiteljska atmosfera ispitana je trima česticama. Sudionice se pitalo koliko su se u njihovoj obitelji u posljednjih dvanaest mjeseci događale žestoke svađe, nasilničko ponašanje i ignoriranje („1 = Nikad“ do „5 = Često“), a veći rezultat na skali označavao je lošiju obiteljsku atmosferu (raspon varijacija = 3–12; M = 5,16; SD = 2,04).. Instrument je bio jednodimenzionalan i prihvatljivo pouzdan (Cronbachov $\alpha = 0,71$).

Učestalost upotrebe internetskih društvenih mreža kao što su *Facebook* i *Instagram* ispitana je jednočestičnim indikatorom kojim se tražilo da sudionice na ljestvici odgovora od četiri stupnja navedu broj sati dnevno koje uobičajeno provede koristeći te sadržaje. Do jedan sat dnevno označilo je 22,8% sudionica, dva sata 22,7%, tri sata 20,1%, a četiri ili više sati 34,4%. Kako je ustanovljeno statistički značajno

odstupanje od normalne distribucije, s tendencijom grupiranja rezultata prema višim vrijednostima, varijabla u analizama nije korištena kao kontinuirana, već kategorijalna.

Samoiskaz sudionica o vlastitoj visini i težini korišten je kako bi se izračunao *Indeks tjelesne mase* (ITM; tjelesna masa u kilogramima podijeljena s kvadratom tjelesne visine u metrima). Raspon rezultata koji se za tu dob i spol definiraju kao pot-hranjenost obuhvatio je 3,0% sudionica, kao normalna tjelesna masa njih 87,2%, prekomjerna masa 7,0% te pretilost 2,8%. Budući da teorijski modeli koji se u ovom istraživanju empirijski provjeravaju ne uključuju u tumačenje zadovoljstva tjelesnim izgledom „objektivne“ pokazatelje tjelesnog stanja i, posredno, izgleda, ITM je u svim multivarijatnim analizama korišten tek kao kontrolna varijabla s ciljem isključivanja mogućeg interferirajućeg utjecaja tog obilježja na odnose prediktora i kriterija u regresijskim modelima.

Analitička strategija

Kolmogorov-Smirnovljevim i Shapiro-Wilkovim testom provjerena je normalnost distribucija korištenih mjera. Uz izuzetak učestalosti upotrebe društvenih mreža ustanovljeno je da raspodjele rezultata ne odstupaju značajno od normalne distribucije. Računanje interkorelacija ukazalo je na nisku do umjerenu međusobnu povezanost korištenih mjera ($r = 0,01-0,60$), što upućuje na izostanak izražene multikolinearnosti kao jedan od preduvjeta za provedbu višestruke linearne regresijske analize.

U svrhu testiranja hipoteza provedene su četiri višestruke regresijske analize. Tri od četiri analize bile su hijerarhijske (dvokoračne), pri čemu su evidentirane promjene u veličini rastumačene varijance zavisne varijable. Provjera medijacijskog efekta rađena je uvođenjem u modele dodatne nezavisne varijable (pretpostavljenih medijatora) u drugom koraku regresijske analize. Potvrđivanje djelomične ili potpune medijacije podrazumijeva smanjivanje ili nestajanje povezanosti između nezavisne i zavisne varijable nakon uvođenja medijatora (Baron & Kenny, 1986). Moderacijski efekt ispitivan je uvođenjem u model interakcijske varijable (umnoška standardiziranih vrijednosti prediktorske i pretpostavljene moderatorske varijable) u drugom koraku analize. Moderaciju indicira promjena smjera ili jačine odnosa između prediktorske i kriterijske varijable (Baron & Kenny, 1986). Sve su analize provedene pomoću statističkog paketa IBM SPSS 21.0.

Rezultati

Prvom je hipotezom pretpostavljen negativan utjecaj učestalosti korištenja internetskih društvenih mreža na zadovoljstvo izgledom posredstvom internalizacije ideala tjelesnog izgleda. U regresijsku analizu u prvom su koraku uključene tri kategorije varijable učestalosti korištenja društvenih mreža koje su interpretirane u odnosu na četvrtu. Uz kontrolu ITM, sudionice koje su u korištenju društvenih mreža provodile do sat vremena dnevno bile su zadovoljnije tjelesnim izgledom od onih koje su to činile četiri i više sati dnevno (Tablica 1), što upućuje na mogućnost postojanja tzv. kritičnog praga (učinak korištenja društvenih mreža nastaje tek pri višoj učestalosti korištenja). U drugom je koraku analize u model uključena i varijabla internalizacije ideala tjelesnog izgleda. S obzirom na nestanak statistički značajne veze učestalosti korištenja društvenih mreža i zadovoljstva izgledom nakon uvođenja tog pretpostavljenog medijatora, čija se veza s kriterijem pokazala

Tablica 1. Povezanost između učestalosti uporabe internetskih društvenih mreža, internalizacije ideala tjelesnog izgleda i zadovoljstva izgledom kao kriterija (N = 1.300)

Table 1. Relationship between frequency of online social networks use, internalization of body ideals, and satisfaction with one's appearance as the outcome (N = 1,300)

		B	β	SE	B	β	SE
		1. korak			2. korak		
Indeks tjelesne mase		-1,085	-0,138**	0,216	-1,17	-0,149**	0,202
Učestalost korištenja internetskih društvenih mreža (sati dnevno)	0-1	0,697	0,082**	0,264	0,221	0,026	0,249
	2	0,232	0,027	0,264	-0,053	-0,006	0,248
	3	0,532	0,060	0,274	-0,303	-0,034	0,256
	4 i više (ref. kat.)	1	1	1	1	1	1
Internalizacija ideala tjelesnog izgleda		-	-	-	-0,309	-0,360**	0,022
F (df1, df2)		8,37** (4, 1.296)			46,23** (5, 1.295)		
$r^2 = 0,02; \Delta r^2 = 0,13$							

B – nestandardizirani parcijalni regresijski koeficijent; β – standardizirani parcijalni regresijski koeficijent; SE – standardna pogreška procjene; r^2 – koeficijent višestruke determinacije u 1. koraku analize; Δr^2 – promjena koeficijenta višestruke determinacije između 1. i 2. koraka analize; F – F-omjer u testu statističke značajnosti modela, tj. regresijske jednadžbe; df – stupnjevi slobode

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

statistički značajnom, može se zaključiti kako je riječ o potpunoj medijaciji. Uvođenje medijacijske varijable povećalo je udio protumačene varijance kriterija s 2% na 15%. I manje učestala uporaba društvenih mreža u prvom koraku i niža internalizacija ideala tjelesnog izgleda u drugom koraku bili su povezani s većim zadovoljstvom tjelesnim izgledom. H1 time je potvrđena.

Drugom je hipotezom pretpostavljen medijacijski učinak samonadzora na odnos internalizacije ideala tjelesnog izgleda i zadovoljstva izgledom. U regresijski model je u prvom koraku analize uključena varijabla internalizacije. Uz kontrolu ITM taj je indikator bio statistički značajno povezan s kriterijem (Tablica 2). Uvođenjem varijable samonadzora u drugom koraku analize, regresijski koeficijent internalizacije se smanjio, ali je ostao statistički značajan. S obzirom na to da se samonadzor pokazao značajnim prediktorom, riječ je o djelomičnoj medijaciji, koja je povećala udio protumačene varijance zavisne varijable s 15% na 17,5%. Statistička značajnost te djelomične medijacije potvrđena je Sobelovim testom ($z = -6.27$, $p < 0,01$). Sudionice koje su iskazale veću internalizaciju ideala tjelesnog izgleda i samonadzora iskazale su i niže zadovoljstvo tjelesnim izgledom. Budući da je medijacijski odnos bio djelomičan, H2 je potvrđena tek djelomično.

Tablica 2. Povezanosti između internalizacije ideala tjelesnog izgleda, samonadzora i zadovoljstva izgledom kao kriterija ($N = 1.300$)

Table 2. Relationship between internalization of body ideals, self-surveillance, and satisfaction with one's appearance as the outcome ($N = 1,300$)

	B	β	SE	B	β	SE
	1. korak			2. korak		
Indeks tjelesne mase	-1,170	-0,149**	0,202	-1,143	-0,145**	0,198
Internalizacija ideala tjelesnog izgleda	-0,311	-0,362**	0,022	-0,226	-0,263**	0,025
Samonadzor	–	–	–	-0,251	-0,192**	0,038
F (df1, df2)	114,41** (2, 1.298)			92,94** (3, 1.297)		
$r^2 = 0,15$; $\Delta r^2 = 0,025$						

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Trećom hipotezom pretpostavljen je moderatorski utjecaj samopoštovanja na odnos između internalizacije ideala tjelesnog izgleda i zadovoljstva tjelesnim izgledom. Uz kontrolu ITM, u prvom koraku regresijske analize provjeren je doprinos internalizacije i samopoštovanja zadovoljstvu tjelesnim izgledom. Odnos zadovoljstva izgledom s internalizacijom bio je negativan, a sa samopoštovanjem pozitivan, pri čemu je, uz doprinos ITM, protumačeno 42% varijance kriterija (Tablica 3). U drugom koraku

ispitano je mijenja li samopoštovanje odnos između internalizacije i zadovoljstva izgledom. Opovrgavajući pretpostavku o moderacijskom utjecaju samopoštovanja, a time i H3, interakcijska varijabla samopoštovanja i internalizacije nije se pokazala povezanom s kriterijem.

Tablica 3. Povezanost između internalizacije ideala tjelesnog izgleda, interakcije između samopoštovanja i internalizacije te zadovoljstva izgledom kao kriterija (N = 1.300)

Table 3. Relationship between internalization of body ideals, interaction of self-esteem and internalization, and satisfaction with one's appearance as the outcome (N = 1,300)

	B	β	SE	B	β	SE
	1. korak			2. korak		
Indeks tjelesne mase	-1,021	-0,129**	0,164	-1,007	-0,128**	0,164
Internalizacija ideala tjelesnog izgleda	-0,227	-0,264**	0,018	-0,132	-0,153**	0,074
Samopoštovanje	0,593	0,545**	0,023	0,674	0,620**	0,065
Samopoštovanje * Internalizacija	–	–	–	-0,006	-0,013	0,005
F (df1, df2)	336,26** (3, 1.297)			252,78** (4, 1.296)		
r ² = 0,42; Δ r ² = 0,001						

* p < 0,05, ** p < 0,01

Tablica 4. Povezanost između roditeljskog stila (autonomija, toplina i kontrola), obiteljske atmosfere i samopoštovanja kao kriterijske varijable (N = 1.249)

Table 4. Relationship between parental style (autonomy, warmth, and control), domestic atmosphere, and self-esteem as the outcome (N = 1,249)

	B	β	SE
Indeks tjelesne mase	-0,289	-0,040	0,195
Roditeljski stil			
Autonomija	0,018	0,016	0,048
Toplina	0,250	0,263**	0,044
Kontrola	0,040	0,039	0,034
Obiteljska atmosfera	-0,108	-0,067*	0,050
F (df1, df2)	32,67** (5, 1.244)		
r ² = 0,11			

* p < 0,05, ** p < 0,01

Četvrtom hipotezom pretpostavljen je doprinos nekih aspekata obiteljske socijalizacije samopoštovanju kod adolescentica. U regresijsku analizu uključena su tri indikatora roditeljskih stilova (autonomija, toplina i kontrola) te indikator obiteljske atmosfere (Tablica 4). Uz kontrolu ITM, statistički značajnim prediktorima samopoštovanja pokazale su se roditeljska toplina i obiteljska atmosfera, čime je protumačeno 11% varijance zavisne varijable. Veće samopoštovanje se pokazalo povezanim s većom roditeljskom toplinom te pozitivnijom obiteljskom atmosferom, čime je H4 barem djelomično potvrđena.

Rasprava

Usvajanje medijski reproduciranih ideala tjelesnog izgleda kao vlastitih te oslanjanje na njih pri vrednovanju vlastitog izgleda, što su osnovne postavke sociokulturnog modela, zabilježeno je u nizu istraživanja, osobito u formativnom, adolescentskom, životnom razdoblju (Tiggeman & Pickering, 1996; McCabe & Ricciardelli, 2001; Rheanna et al., 2007; De Vries et al., 2016). Ovo je istraživanje nastojalo proširiti primjenu tog modela analizirajući učinak učestalosti upotrebe internetskih društvenih mreža umjesto konvencionalnih medija. Društvene mreže, naime, postaju sve zastupljeniji agent u promicanju društvenih ideala tjelesnog izgleda i objektivizirajućeg pogleda na žensko tijelo (Bair et al., 2012), a ono što ih čini osobito utjecajnim jest posredovanje vizualnih i tekstualnih informacija o sebi i vlastitom izgledu prijateljima i poznanicima te primanje povratnih dojmova od njih. Adolescentice uključene u ovo istraživanje iskazale su razmjerno visoku razinu uporabe internetskih društvenih mreža (tek je 3,4% sudionica navelo da ih ne koristi, a više od trećine to čini četiri ili više sati dnevno), što je u skladu s europskim trendovima (Tsitsika et al., 2014). Rezultati podupiru postavke polaznog modela u kontekstu upotrebe internetskih društvenih mreža, budući da je veza učestalosti upotrebe društvenih mreža sa zadovoljstvom izgledom u cijelosti bila posredovana internalizacijom medijski komuniciranih ideala tjelesnog izgleda.

Pokazalo se i da je odnos između internalizacije tjelesnih ideala i zadovoljstva izgledom posredovan samonadzorom, doduše tek djelomično. To je u skladu s nalazima ranijih analiza (Calogero et al., 2011; Tiggemann & Slater, 2013; Erchull et al., 2013) i pretpostavkama teorije objektivizacije (Fredrickson & Roberts, 1997). Adolescentice koje postižu više rezultate na mjerama internalizacije postižu i više rezultate na mjerama samonadzora i nezadovoljnije su vlastitim izgledom. Usvajanjem ideala tjelesne ljepote djevojke internaliziraju objektivizirajući pogled na vlastito tijelo, a viši stupanj objektivizacije čini ih podložnijima samonadzoru i daljnjoj internalizaciji tih (objektivizirajućih) ideala (Lindberg et al., 2007).

Uz proširivanje analiza na izučavanje utjecaja internetskih društvenih mreža, razumijevanje ove problematike u odnosu na postojeće pristupe nastojalo se proširiti i

detektiranjem faktora koji u procesu medijskog utjecaja na zadovoljstvo izgledom mogu djelovati zaštitno. Pri tomu je naglasak stavljen na ispitivanje uloge i pozadine samopoštovanja. Iako nije potvrđen pretpostavljeni moderatorski utjecaj tog obilježja na odnos internalizacije ideala i zadovoljstva izgledom (Russello, 2009), samopoštovanje se pokazalo izravnim pozitivno usmjerenim faktorom zadovoljstva izgledom, sukladno nalazima nekih prethodnih studija (Green & Pritchard, 2003; Ghaderi et al., 2005). Drugačije rečeno, dobiveno je da samopoštovanje ne djeluje kao protektivni faktor pri internalizaciji medijskih sadržaja i objektivizirajućeg pogleda na vlastito tijelo, ali pridonosi pozitivnijoj procjeni vlastitog izgleda (pri tumačenju smjera te veze valja biti na oprezu, jer i zadovoljstvo izgledom može generirati samopoštovanje; Dohnt & Tiggemann, 2006; Russello, 2009). Potencijalno objašnjenje uz izostanak moderatorskog utjecaja mjenenog (globalnog) samopoštovanja, ali i uz bolje konceptualno razumijevanje smjera odnosa samopoštovanja i zadovoljstva izgledom, nalazi se u distinkciji dviju razina samopoštovanja. Rosenberg i suradnici (1995) empirijski potvrđuju razliku između globalnog samopoštovanja (opća slika o sebi koja se razvija rano i kroz život ostaje razmjerno stabilna) i onog specifičnog, koje počiva, primjerice, na zadovoljstvu izgledom i može se promatrati kao faceta globalnog samopoštovanja. Specifično samopoštovanje primjenjivije je na konkretne životne situacije i parcijalne samoprocjene, dok ono globalno predstavlja generalni zaštitni faktor vlastite vrijednosti. Kako je samoobjektiviziranje prvenstveno vezano za samoodređenje u tjelesnom smislu i ne mora utjecati na ukupnu procjenu vlastite osobnosti (Aubrey, 2006), izgledno je da što više samopoštovanje osobe počiva na općem vrednovanju, to će i nezadovoljstvo tjelesnim izgledom manje utjecati na globalno samopoštovanje. Naime, osobe visokog globalnog samopoštovanja mogu internalizirati ideale tjelesnog izgleda podjednako kao i one niskog samopoštovanja, što posljedično utječe na njihovo smanjeno zadovoljstvo vlastitim izgledom, ali su negativne posljedice nezadovoljstva vlastitim izgledom kod njih reducirane većim fokusom na druga specifična područja vlastitog samovrednovanja.

Istraživanjem je, napokon, indicirano i da obiteljska socijalizacija u vidu roditeljske topline i pozitivne obiteljske atmosfere pozitivno djeluju na samopoštovanje kod adolescentica, u skladu s nalazima više studija (Taylor et al., 2012). Globalno samopoštovanje se razvija u ranoj školskoj dobi, primarno u krugu obitelji, te kroz život ostaje relativno stabilno, uz blagi pad u adolescenciji, što populaciju te dobi čini ranjivom na poruke iz okoline (Berk, 2008). Iako djeca od najranije dobi internaliziraju norme i vrijednosti u interakciji s raznim akterima, odnos s roditeljima bitno pridonosi formiranju koncepta o sebi, uključujući i koncept o vlastitom tijelu (Burlison et al., 2001). Formativni utjecaji te vrste fokus u razvijanju slike o sebi mogu usmjeriti na tjelesni izgled koliko i na ostale aspekte osobnosti, pa su obitelj i rana socijalizacija ključni za razvoj samopoštovanja kao potencijalno najznačajnijeg protektivnog faktora u riziku nastanka ili prenamaglašavanja nezadovoljstva tjelesnim izgledom kod adolescentica (McKay, 2013). Djeca koja nisu iskusila obiteljsku toplinu razvijaju niže

samopoštovanja, što ih čini podložnijima utjecaju medijskih poruka i okoline u adolescentskoj dobi (Resnick et al., 1993; Russello, 2009).

Na kraju treba osloviti neka od temeljnih ograničenja ovog istraživanja. Prije svega, korišten je neprobabilistički uzorak, koji je usto bio ograničenog geografskog doseg a i tipa naselja u kojem većina sudionica prebiva. Ipak, ta ograničenja donekle ublažava veličina i heterogenost uzorka, pa i sukladnost populaciji u nekim obilježjima, kao i analitička orijentacija rada (analize su eksplikacijskog, a ne deskriptivno-prevalencijskog karaktera). Nadalje, valja imati u vidu kako su analize rađene na podacima presječnog karaktera, što onemogućuje empirijski utemeljeno kauzalno zaključivanje (smjer utjecaja nekih od odnosa mogao bi biti obostran ili čak suprotan pretpostavljenome). Uz to, snaga većine veza utvrđenih u testiranim modelima razmjerno je slaba, a udjeli protumačene varijance kriterijskih varijabli uglavnom niski, što upućuje na potrebu za proširivanjem eksplanacijskih modela u budućim istraživanjima ove problematike. Valja istaknuti i nedovoljno precizno mjerenje učestalosti korištenja internetskih društvenih mreža uslijed pogrešne procjene intenziteta uporabe takvih sadržaja među adolescentima, što je smanjilo varijabilnost rezultata i diktiralo njihovo kategoriziranje zbog izraženo asimetrične distribucije odgovora. Usto, u istraživanju nije mjereno korištenje različitih vrsta internetskih društvenih mjera. Razlikovanje učestalosti upotrebe onih primarno usmjerenih na postavljanje i konzumaciju vizualnog sadržaja od onih primarno usmjerenih na tekstualno komuniciranje moglo bi dodatno pridonijeti razumijevanju odnosa korištenja internetskih društvenih mreža i zadovoljstva tjelesnim izgledom.

Zaključak

Relevantnost izučavanja medijskih utjecaja na zadovoljstvo izgledom vlastitog tijela kod adolescenata ogleda se u dugoročnim individualnim, pa i društvenim, posljedicama koje proizlaze iz nezadovoljstva izgledom (Durkin & Paxton, 2002; Choma et al., 2010; Zurbriggen et al., 2010). Ovim se radom nastojalo pridonijeti boljem razumijevanju te problematike kroz analizu dosad tek djelomično istraženih odnosa između zadovoljstva izgledom te upotrebe internetskih društvenih mreža, internalizacije sociokulturnih ideala tjelesne ljepote, samonadzora, samopoštovanja i obiteljske socijalizacije.

Jedna je od temeljnih svrha istraživanja bila detekcija mogućih zaštitnih faktora u razvoju nezadovoljstva izgledom kod adolescentica povezanih s upotrebom društvenih mreža, za koju se pokazalo da na zadovoljstvo izgledom djeluje posredstvom internalizacije ideala tjelesnog izgleda. Obiteljska socijalizacija ističe se kao temeljni faktor u razvoju samopoštovanja, a samopoštovanje bi, prema dosadašnjim spoznajama, moglo biti značajan protektivni faktor u razvoju nezadovoljstva vlastitim izgledom (McKay, 2013). Rezultati ovog istraživanja indiciraju postojanje takvih odnosa. S jedne

je strane kod adolescentica utvrđena pozitivna veza samopoštovanja i zadovoljstva izgledom, a s druge pozitivna veza roditeljske topline i obiteljske atmosfere sa samopoštovanjem. Izgradnja stabilnog globalnog samopoštovanja, koje se razvija u ranoj dobi i primarno u krugu obitelji (Berk, 2008), čini se važnom protutežom mogućim štetnim posljedicama uporabe (novih) medija. Pri razvoju djetetove slike o sebi formativna je iskustva potrebno preusmjeriti s fokusa na tjelesni izgled ka vrednovanju cjelovitosti osobe.

Uz obitelj, važnu ulogu u tom procesu može imati i odgojno-obrazovni sustav, što sugeriraju ishodi dvaju pilot programa provedenih u švedskim (Ghaderi et al., 2005) i australskim osnovnim školama (O’Dea & Abraham, 2000) s ciljem unaprjeđenja odnosa prema vlastitom tijelu kroz unaprjeđenje samopoštovanja. Djeca obuhvaćena tim programima iskazivala su znatno više stupnjeve zadovoljstva vlastitim izgledom te su manju važnost pridavala fizičkom izgledu i vršnjačkom utjecaju u odnosu na kontrolnu skupinu, osobito uz uključivanje roditelja u izvođenje programa. Ti nalazi jasno ističu odgojno-obrazovni potencijal utjecanja na adolescentsku podložnost vršnjačkim i sociokulturnim pritiscima u kontekstu tjelesnog izgleda. Ghaderi i suradnici (2005) naglašavaju da se konvencionalni pristup izravnog djelovanja na promjenu percepcije vlastitog izgleda, primjerice kroz predavanja o opasnostima pridržavanja striktnih dijeta, pretjeranog vježbanja i slično, treba pretpostaviti holistički koncipiranim kognitivnim promjenama u vjerovanjima, vrijednostima i stavovima prema sebi.

Druga vrsta intervencijskih i preventivskih edukacijskih programa uključuje kritičku analizu medijskih poruka koje prenose idealizirane tjelesne prikaze (Yamamiya et al., 2005). Postojeći programi medijske pismenosti uglavnom polučuju tek djelomičan uspjeh, jer ne uspijevaju prokurtiti u uzroke problema – objektivizaciju vlastitog tijela – i potaknuti željene promjene u ponašanju (Choma et al., 2007). Halliwell i Diedrichs (2014) u svoj su inovativni program inkorporirale intervenciju na temelju kognitivne disonance kroz poticanje na aktivno suprotstavljanje medijskim idealima u vlastitom ponašanju. S obzirom na to da je takvo ponašanje u suprotnosti s prethodno stečenim uvjerenjima, intervencijom te vrste stvara se disonanca koja izaziva nelagodu i potiče na promjenu uvjerenja kako bi ona bila u skladu s novim oblicima ponašanja. Pritom se na objektivizirajuće oblike mišljenja utječe odmicanjem od djelovanja usmjerenog na razvijanje zadovoljstva tjelesnim izgledom upravo ka razvijanju šireg zadovoljstva sobom. Halliwell i Diedrichs posebno naglašavaju kako je s intervencijsko-preventivskim programima nužno započeti još u razdoblju formiranja slike o sebi, u ranoj osnovnoškolskoj dobi.

BILJEŠKA

- ¹ Provođenje istraživanja na kojem se ovaj rad temelji u potpunosti je financirano iz sredstava projekta 9221 Hrvatske zaklade za znanost. Autori se zahvaljuju Aleksandru Štulhoferu, voditelju tog projekta, na svesrdnoj pomoći u izradi ovog rada.
-

LITERATURA

- Ackard, D. M., Neumark-Sztainer, D., Story, M. & Perry, C. (2006) „Parent-child connectedness and behavioural and emotional health among connectedness and behavioural and emotional health among adolescents“, *American Journal of Preventive Medicine*, 30 (1), 59–66.
- Ambrosi-Randić, N. (2004) *Razvoj poremećaja hranjenja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Aubrey, S. J. (2006) „Effects of Sexually Objectifying Media on Self-Objectification and Body Surveillance in Undergraduates: Results of a 2-Year Panel Study“, *Journal of Communication*, 56 (2), 366–386.
- Bair C. E., Kelly N. R., Serdar K. L. & Mazzeo S. E. (2012) „Does the Internet function like magazines? An exploration of image-focused media, eating pathology, and body dissatisfaction“, *Eating Behaviors*, 13 (4), 398–401.
- Baranović, B., Doolan, K., Jugović, I., Klepač, O., Košutić, I. & Puzić, S. (2015) „Teorijske osnove, ciljevi i metodologija istraživanja“, 107–121. U: B. Baranović: *Koji srednjoškolci namjeravaju studirati? Pristup visokom obrazovanju i odabir studija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986) „The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychology Research. Conceptual, Strategic and Statistical Considerations“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173–1182.
- Berk, L. E. (2008) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., & Franc, R. (2000) „Dimenzije samopoimanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora“, *Društvena istraživanja*, 9 (6), 897–912.
- Burleson, B. R., Metts, S. & Kirch, M. W. (2001) „Communication in Close Relationships“, 245–260. U: C. Hendrick & S. S. Hendrick: *Close Relationships: A Sourcebook*. Thousand Oaks: SAGE.
- Calado, M., Lameiras, M., Sepulveda, A. R., Rodríguez, Y. & Carrera, M. V. (2010) „The Mass Media Exposure and Disordered Eating Behaviours in Spanish Secondary Students“, *European Eating Disorders Review*, 18 (5), 417–427.
- Calogero, R. M., Tantleff-Dunn, S. E. & Thompson, J. K. (2011) *Self-Objectification in Women: Causes, Consequences, and Counteractions*. Washington, D.C.: American Psychological Association.

- Choma, L. B., Foster, M. D. & Radford, E. (2007) „Use of Objectification Theory to Examine the Effects of a Media Literacy Intervention on Woman“, *Sex Roles*, 56 (9), 581–591.
- Choma, L. B., Visser, B. A., Pozzebon, J. A., Bogaert, A. F., Busseri, M. A. & Sadava, S. W. (2010) „Self-Objectification, Self-Esteem and Gender: Testing a Moderated Mediation Model“, *Sex Roles*, 63 (9), 645–656.
- Cénat, M. J., Hébert, M., Blais, M., Lavoie, F., Guerrier, M. & Derivois, D. (2014) „Cyberbullying, psychological distress and self-esteem among youth in Quebec Schools“, *Journal of Affective Disorders*, 169, 7–9.
- Cohen R. & Blaszczynski, A. (2015) „Comparative effects of Facebook and conventional media on body image dissatisfaction“, *Journal of Eating Disorders*, 23 (3), 23–34.
- Crespo, C., Kielpikowski, M., Jose, P. E. & Pryor, J. (2010) „Relationships between family connectedness and body satisfaction: a longitudinal study of adolescent girl and boys“, *Journal of Youth and Adolescence*, 39 (12), 1392–1401.
- De Vries, D. A., Peter, J., De Graaf, H. & Nikken, P. (2016) „Adolescents Social Network Site Use, Peer Appearance-Related Feedback, and Body Dissatisfaction: Testing a Mediation Model“, *Journal of Youth and Adolescence*, 45 (1), 211–224.
- Dohnt, H. & Tiggemann, M. (2006) „The Contribution of Peer and Media Influences to the Development of Body Satisfaction and Self-Esteem in Young Girls: A Prospective Study“, *Developmental Psychology*, 42 (5), 929–936.
- Durkin, S. J. & Paxton, S. J. (2002) „Predictors of vulnerability to reduced body image satisfaction and psychological wellbeing in response to exposure to idealized female media images in adolescent girls“, *Journal of Psychosomatic Research*, 53 (5), 995–1005.
- Erceg Jugović, I. (2015) „Sociokulturalni čimbenici nezadovoljstva tijelom u adolescenciji“, *Ljetopis socijalnog rada*, 22 (3), 465–488.
- Erceg Jugović, I. & Kuterovac Jagodić, G. (2016) „Percepcija utjecaja medija na sliku tijela kod djevojaka i mladića u adolescenciji“, *Medijska istraživanja*, Zagreb, 22 (1), 145–162.
- Erchull, M. J., Liss, M. & Lichiello, S. (2013) „Extending the Negative Consequences of Media Internalization and Self-Objectification to Dissociation and Self-Harm“, *Sex Roles*, 69 (11), 583–593.
- Fredrickson, B. L. & Roberts, T. A. (1997) „Objectification Theory: Toward Understanding Women’s Lived Experiences and Mental Health Risks“, *Psychology of Women Quarterly*, 21 (2), 173–206.
- Fulkerson J. A., Strauss, J., Story M., Boutelle, K., Leffert N, & Neumark-Sztainer D. (2007) „Correlates of Psychosocial Well-Being Among Overweight Adoles-

- cents: The Role of the Family“, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75 (1), 181–186.
- Garner, D. M., Garfinkel, P. E., Schwartz, D. & Thompson, M. (1980) „Cultural expectations of thinness in women“, *Psychological Reports*, 47 (2), 483–491.
- Ghaderi, A., Mårtensson, M. & Schwan, H. (2005) „‘Everybody’s Different’: A primary prevention program among fifth grade school children“, *Journal of Eating Disorders*, 13 (3), 245–259.
- Green, S. P. & Pritchard, M. E. (2003) „Predictors of Body Image Dissatisfaction in Adult Men and Women“, *Social Behavior and Personality*, 31 (3), 215–222.
- Halliwell, E. & Diedrichs, P. C. (2014.) „Brief Report: Testing a Dissonance Body Image Intervention Among Young Girls“, *Health Psychology*, 33 (2), 201–204.
- Haferkamp, N. & Krämer N. C. (2011) „Social comparison 2.0: Examining the effects of online profiles on social-networking sites“, *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14 (5), 309–314.
- Harper, B. & Tiggemann, M. (2008) „The Effect of Thin Ideal Media Images on Women’s Self-Objectification, Mood and Body Image“, *Sex Roles*, 58 (9), 649–657.
- Impett, E. A., Schooler, D. & Tolman, D. L. (2006) „To be seen and not heard: Femininity ideology and adolescent girls’ sexual health“, *Archives of Sexual Behavior*, 35 (2), 131–144.
- Kalpidou, M., Costin, D. & Morris, J. (2011) „The relationship between Facebook and the wellbeing of undergraduate college students“, *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14 (4), 183–189.
- Keery, H., Van Den Berg, P. & Thompson, J. K. (2004) „An evaluation of the Tripartite Influence Model of body dissatisfaction and eating disturbance with adolescent girls“, *Body Image*, 1 (3), 237–251.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. & Greblo, Z. (2012) „Razvoj i validacija upitnika roditeljskog ponašanja“, *Suvremena psihologija*, 15 (1), 23–41.
- Lacković-Grgin, K. (1994) *Samopojmanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lebedina Manzoni, M. (2010) *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lindberg, S. M., Hyde, J. S. & McKinley, N. M. (2006) „A Measure of Objectified Body Consciousness for Preadolescent and Adolescent Youth“, *Psychology of Women Quarterly*, 30 (1), 65–76.
- Lindberg, S. M., Grabe, S. & Hyde, J. S. (2007) „Gender, pubertal development, and peer sexual harassment predict objectified body consciousness in early adolescence“, *Journal for Research on Adolescence*, 17 (4), 723–742.

- Lumb, A. B. (2006) *The Effect of a Media Literacy Intervention on Female Body Image*. Ottawa: Carleton University.
- Marsh, H. W. & O'Neill, R. (1984) „Self Description Questionnaire III: The Construct Validity of Multidimensional Self-Concept Ratings by Late Adolescents“, *Journal of Educational Measurement*, 21 (2), 153–174.
- McCabe, M. P. & Ricciardelli, L. A. (2001) „Parent peer and media influences on body image and strategies to both increase and decrease body size among adolescent boys and girls“, *Adolescence*, 36 (3), 225-240.
- McKay, T. (2013) „Female Self-Objectification: Causes, Consequences and Prevention“, *McNair Scholars Research Journal*, 6 (1), 53–70.
- Mendelson, B. K., Mendelson, M. J., & White, D. R. (2001) „Body-esteem scale for adolescents and adults“, *Journal of Personality Assessment*, 76 (1), 90–106.
- Nadkarni A. & Hofmann, S. G. (2012) „Why do people use Facebook?“, *Personality and Individual Differences*, 52 (3), 243–249.
- O'Dea, J. A. & Abraham, S., (2000) „Improving the body image, eating attitudes and behaviors of young male and female adolescents: A new approach which focuses on self-esteem“, *International Journal of Eating Disorders*, 28 (1), 43–57.
- Paxton, S. J., Schutz, H. K., Wertheim, E. H. & Muir, S. L. (1999) „Friendship clique and peer influences on body image concerns, dietary restraints, extreme weight loss behaviors, and binge eating in adolescent girls“, *Journal of Abnormal Psychology*, 108 (2), 255–266.
- Resnick, M. D., Harris, L. J. & Blum, R. W. (1993) „The impact of caring and connectedness on adolescent health and well-being“, *Journal of Pediatrics and Child Health*, 29, Suppl 1, 3–9.
- Rheanna, A. N., Ludden, A. B. & Lally, M. M. (2007) „The Effects of Gender and Family, Friend, and Media Influences on Eating Behaviors and Body Image during Adolescence“, *Journal of Youth and Adolescence*, 36 (8), 1024–1037.
- Roberts, R. L. & Bengtson, V. L. (1993) „Relationships with Parents, Self-Esteem, and Psychological Well-Being in Young Adulthood“, *Social Psychology Quarterly*, 56 (4), 263–277.
- Rodin, J., Silberstein, L. & Striegel-Moore, R. (1984) „Women and weight: A normative discontent“, *Nebraska Symposium on Motivation*, 32, 267–307.
- Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C. & Rosenberg, F. (1995) „Global Self-Esteem and Specific Self-Esteem: Different Concepts, Different Outcomes“, *American Sociological Review*, 60 (1), 141–156.
- Russello, S. (2009) „The Impact of Media Exposure on Self-Esteem and Body Satisfaction in Men and Women“, *Journal of Interdisciplinary Undergraduate Research*, 1 (1), 1–12.

- Slater, M. D. (2007) „Reinforcing spirals: The mutual influence of media selectivity and media effects and their impact on individual behavior and social identity“, *Communication Theory*, 17 (3), 281–303.
- Spurr, S., Berry, L. & Walker, K. (2013) „Exploring Adolescent Views of Body Image: The Influence of the Media“, *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 36 (1–2), 17–36.
- Steele, J. & Brown, J. (1995) „Adolescent room culture – Studying media in the context of everyday life“, *Journal of Youth and Adolescence*, 24 (5), 551–576.
- Stroud, N. J. (2008) „Media Use and Political Predispositions: Revisiting the Concept of Selective Exposure“, *Political Behavior*, 30 (3), 341–366.
- Štulhofer, A., Ajduković, D., Božičević, I. & Kufrin, K. (2005) *HIV/AIDS i mladi – Hrvatska 2005: Informiranost o HIV/AIDS-u, stavovi i seksualno ponašanje u nacionalnom uzorku mladeži (18–24)*. Zagreb: Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
- Taniguchi, E. & Aune, R. K. (2013) „Communication with parents and body satisfaction in college students“, *Journal of American College Health*, 61 (7), 387–396.
- Taylor, A., Wilson, C., Slater, A. & Mohr, P. (2012) „Self-esteem and body dissatisfaction in young children: Associations with weight and perceived parenting style“, *Clinical Psychologist*, 16 (1), 25–35.
- Thompson, J. K., Van Den Berg, P., Roehrig, M., Guarda, A. S. & Heinberg, L. J. (2004) „The sociocultural attitudes toward appearance scale–3 (SATAQ–3): Development and validation“, *International Journal of Eating Disorders*, 35 (3), 293–304.
- Tiggemann, M. & Pickering A. S. (1996) „Role of television in adolescent women’s body dissatisfaction and drive for thinness“, *International Journal of Eating Disorders*, 20 (2), 199–203.
- Tiggemann, M. & Slater, A. (2013) „NetGirls: The Internet, Facebook, and body image concern in adolescent girls“, *International Journal of Eating Disorders*, 46 (6), 630–633.
- Tsitsika, A. K., Tzavela, E. C., Olafsson, K., Iordache, A., Scgoenmakers, T. M., Tzavara, C. & Richardson, C. (2014) „Online social networking in adolescence: Patterns of use in six European countries and links with psychosocial functioning“, *Journal of Adolescent Health*, 55 (1), 141–147.
- Twamley, E. W. & Davis, M. C. (1999) „The sociocultural model of eating disturbance in young women: the effects of personal attributes and family environment“, *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18 (4), 467–489.
- Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2013) „The Differential Susceptibility to Media Effects Model“, *Journal of Communication*, 63 (2), 221–243.

- Wright, P. J. (2011) „Mass Media Effects on Youth Sexual Behavior: Assessing the Claim for Causality“, 343–386. U: C. T. Salmon: *Communication Yearbook 35*. New York & Abingdon: Routledge.
- Yamamiya, Y., Cash, T. F., Melnyk, S. E., Posavac, H. D. & Posavac, S. S. (2005) „Women’s Exposure to Thin-and-Beautiful Media Images: Body Image Effects of Media Ideal Internalization and Impact-Reduction Interventions“, *Body Image*, 2 (1), 74–80.
- Zurbriggen, E. L., Collins, R. L., Lamb, S., Roberts T. A., Tolman, D. L., Ward, L. M. & Blake, J. (2010) *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, D.C.: American Psychological Association.

The Role of Family Socialization and Self-esteem in the Relationship Between Online Social Networks Use and Satisfaction with Bodily Appearance Among Female Adolescents

SUMMARY

Relationship between exposure to media contents and dissatisfaction with one’s appearance has been consistently reported in literature, particularly among adolescent and young women, which may have far-reaching psychosocial ramifications. According to the sociocultural model, socially conditioned norms of desirable bodily appearance – which are being reproduced and internalized through media use – reinforce self-objectifying views on one’s body. Recent studies expanded the notion of media influence to online social networks, which are becoming an increasingly important source of media contents, as well as a communication tool for self-promotion and feedback on one’s appearance and activities. To expand the application of the sociocultural model to online social networking and to detect possible protective factors, this study examined relationships between some of the fundamental dimensions of development of dissatisfaction with bodily appearance (internalization of body ideals, self-surveillance, family socialization, self-esteem, and influence of social network use). Data was collected in an online survey on a sample of

1.301 female sophomore students from Croatian capital of Zagreb and Zagreb County high schools. Results supported the propositions of the sociocultural model in the context of online social networks use. Frequency of social networks use was associated with dissatisfaction with one's appearance through internalization of body ideals. Moreover, the relationship between internalization of body ideals and satisfaction with bodily appearance was partially mediated by self-surveillance, which corresponds to the self-objectifying theory. Moderating effect of self-esteem on the relationship between internalization of body ideals and satisfaction with one's appearance was not confirmed, but self-esteem was found to be a direct predictor of satisfaction with bodily appearance. The relationships between self-esteem and some aspects of family socialization were also established. That points to a possible mechanism of a protective role of family socialization and the possibility of prevention of adverse outcomes of media idealization of bodily appearance and accentuation of its importance by affecting the development of self-esteem in female adolescents. Prevention focused on self-esteem development in young people can be achieved through the education system as well.

Key words: satisfaction with bodily appearance, online social networks, sociocultural model, internalization of body ideals, self-objectification, self-esteem, family socialization